

TEKELÜ

Tahran 1369 hş., s. 45, 50, 68-71; Bûdâk Münşî Kazvîni, *Cevâhirü'l-aḥbâr* (nşr. Muhsin Behrâm Nejad), Tahran 1378/2000, s. 123, 128, 129, 149-164, 167, 171, 173, 174, 176-182, 188, 196, 200, 243; *Târîḫ-i Kızılbaşân* (nşr. Mîr Hâşim Muhaddis), Tahran 1361 hş., s. 27-29; İskender Bey Münşî, *Târîḫ-i Âlem'ârâ-yı 'Abbâsî* (nşr. M. İsmâil Ridvânî), Tahran 1377 hş., I, bk. İndeks; Tâhir Vahîd, *Târîḫ-i Cihân'ârâ-yı 'Abbâsî* (nşr. Saîd Mîr M. Sâdik), Tahran 1383 hş., s. 40-48, 52, 73, 92, 101, 107, 138; Faruk Sümer, *Safevî Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 46, 47, 90-92, 144, 169-172; Mirzâ Bey Cünâbedî, *Ravzatü's-Safeviyye* (nşr. Gulâm Rızâ Tabâtabâî Mecc), Tahran 1378 hş., s. 411 vd.; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *BTTD*, sy. 3 (1967), s. 35 vd.

TUFAN GÜNDÜZ

TEKEOĞULLARI

Merkezi Antalya olan
Türkmen beyliği
(1321-1423).

Antalya ve yöresinde Hamidoğulları'nın bir kolu şeklinde ortaya çıkmış ve bölgenin adına izâfeten Tekeoğulları, Teke beyleri diye anılmıştır. Beyliğin kuruluş süreci, Hamidoğlu Türkmenleri'nin beyi Feleküddin Dünder Bey'in Gölhisar ve İstanos'u (İstanos / Korkut-ili) ele geçirerek Antalya dışında kalan bütün bölgeyi idaresi altına almasıyla başlar. 721'de (1321) hacca gidenlerin beyanına dayanıp Antalya ile Konya arasındaki bölgede Hamidoğulları Türkmenleri'nin bulunduğunu ve bölgedeki dağların bunların adını taşıdığını söyleyen Ebü'l-Fidâ, Antalya'ya Selçuklular'ın yıkılışından sonra yerli halktan bir kişinin hâkim olduğunu belirtir. Buna göre Dünder Bey, Antalya hâkimini esir almış ve Antalya'yı zaptetmiş, ardından burayı kardeşi Yûnus Bey'e vererek Teke beyleri adını alan bir beylik kurmuştur. Antalya'nın zaptıyla bu ailenin başlangıç tarihinin, Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Mesud'un öldüğü 1308 yılı ile Yûnus Bey'in oğlu Hızır Bey'in İstanos'da mevcudiyetini gösteren medrese kitâbesindeki 719 (1319) yılları arasında olması gerektiği kaydedilmiştir.

İbn Fazlullah el-Ömerî, Hamid-ili'nden bahsederken Dünder Bey'in kardeşi Yûnus'u Antalya hâkimi diye zikretmektedir. Kalkaşendî de Dünder'in bu memleketin beyi, kardeşi Yûnus'un Antalya emiri olduğunu yazmıştır. Ebü'l-Fidâ'nın İbn Havkal'den naklen verdiği bilgiye göre ise Antalya'yı zapteden kişi Sâbit b. Hamid'dir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre Ebü'l-Fidâ'nın Antalya fâtihi diye gösterdiği Sâbit

Korkutelî'nde Emir Sinâneddin Medresesi'nin kitâbesi

Hamidoğlu İlyas Bey veya İlyas oğlu Yûnus Bey olmalıdır. Öte yandan Yûnus Bey'in bir oğlunun Korkut-ili'nde emirlik yaptığı, şehrin Alâeddin mahallesinde halen ayakta kalabilen Sinâneddin Medresesi'nin kitâbesinden anlaşılmaktadır. Ebû Said Han tarafından affedilerek ikinci defa Anadolu'ya genel vali sıfatıyla gönderildiğinde intikam hırsı ile harekete geçen Timurtaş Noyan'ın baskısı karşısında Eğirdir'i terkederek Dünder Bey kardeşi Yûnus Bey ve onun oğullarına bıraktığı Antalya'ya çekildi. Bu sırada Antalya'yı yöneten kardeşi Yûnus Bey ölmüş ve yerine oğlu Mahmud Bey geçmiştir. Dünder Bey'i takip ederek Antalya'yı kuşatan Timurtaş'ın kuvvetlerinden çekinen Mahmud Bey amcasını ona teslim etti. Ardından İlhanlı hükümdarına isyan eden Timurtaş'la birlikte Memlük Sultanlığı'na sığınmak zorunda kaldı.

Bu arada Antalya'nın idaresi Yûnus Bey'in diğer oğlu ve Mahmud Bey'in kardeşi Hızır Bey'in eline geçti. İbn Fazlullah el-Ömerî, Anadolu'yu 1332'de terkederek Cenevizli Domenichino Doria'nın (Balaban) verdiği bilgilere dayanıp Antalya sahibini Hızır b. Yûnus diye göstermekte ve onun on iki şehri, yirmi beş kalesi ve 8000 atlıdan meydana gelen bir kuvveti bulunduğunu söylemektedir. Yine Ömerî, bu defa Anadolu'yu 1333'te terkederek Sivrihisarlı Şeyh Haydar el-Uryân'ın verdiği bilgilere istinaden Antalya sahibinin Hızır b. Dünder olduğunu, kuvvetlerinin sayısının 40.000'e ulaştığını yazmaktadır. Ömerî'nin eserinde

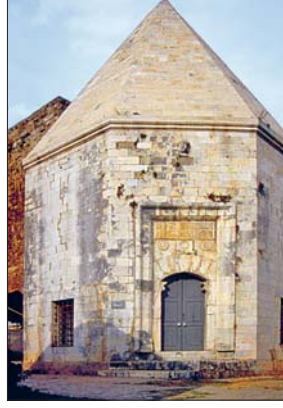
deki bilgilere ondan faydalanan Kalkaşendî'nin eserinde de rastlanır. Ayrıca Ömerî'nin *et-Ta'rif*'inde, Yûnus oğlu Hızır Bey'e Memlük inşa divanından gelen mektuplarda bütün Türkmen beyleri gibi "el-meclisü's-sâmî" diye hitap edildiği zikredilir. Kalkaşendî'nin eserinde Antalya sahibi Hızır b. Yûnus'un lakabı Sinânuddin şeklinde geçer.

Kalkaşendî, Hızır Bey'den sonra emirliğine başına Dadı Bey'in geçtiğini söyler. İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Barbara Flemming de bir münşeat mecmuasına istinaden Hızır Bey'in ardından yerini Dadı Bey'in aldığını belirtmiştir. Dadı Bey'den sonra İstanos ve Antalya dahil emirliği Mahmud Bey'in "Kacuk" (Küçük) sıfatı ile tanınan oğlu Emîr Mübârizüddin Mehmed Bey devralmıştır. Latin vekâyi'nâmelerinde Taca, Tacca, Taca emîri, il Turco, Turco şeklinde zikredilen Mehmed Bey Kıbrıs Kralığı ile mücadeleye girdi. Bu mücadelede Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'le beraber hareket etti. Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan'ın güçlü bir donanmayla Antalya Emirliği üzerine saldırı için hazırlandığını öğrenen Mehmed Bey elçiler yollayarak barış teklifinde bulundu, ancak bu teklif kabul görmedi. 23 Ağustos 1361'de Antalya sahiline ulaşan I. Pierre kardeşi Antakyalı Jean'ı donanma ile Alâiye'nin zaptına gönderdi. Kendisi, 24 Ağustos 1361 Salı gününe rastlayan St. Bartolomei yortusunda bizzat kuvvetlerin başına geçip hücum ettiği Antalya şehrini ele geçirdi. Bu sırada Mehmed Bey Stenon'da (İstanos) bulunuyordu. Kıbrıslılar çok zengin bir şehir olan Antalya'yı yağmaladılar ve şehirdekilerin çoğunu kadın ve çocuk ayırımı yapmadan öldürdüler.

Kıbrıs kralı ve hıristiyan donanmasının bu başarısı Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Mehmed Bey, Alâiye Emîri Hüsâmeddin Mahmud Bey ve özellikle Eğirdir'de hüküm süren Hüsâmeddin İlyas Bey'in yardımı ile Antalya'yı kurtarmak üzere harekete geçti, ancak başarı sağlayamadı. Ardından başta Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey olmak üzere bütün komşu Türkmen emirleriyle yaptığı ittifak neticesinde Antalya'yı sıkı bir abluka altına aldı. 13 Nisan 1362'de bütün sahil emirlerinden Hüsâmeddin İlyas Bey'den aldığı takviye kuvvetleriyle birlikte maiyetinde 45.000 kişi ve Alâiye emirinden aldığı sekiz kalyonla yeniden Antalya önüne geldi. Jacques de Noyes'in emrindeki kuvvetlerle yapılan savaş çok şiddetli geçti. Bu yüzden I. Pierre, 24 Ekim 1362'de Avrupa'ya giderek hı-

ristiyan devletlerin yardımını istemek zorunda kaldı. Mübârizüddin Mehmed Bey, 1363'te bu durumdan faydalanıp Kıbrıs sahillerine bir saldırı düzenledi. Başta Alâiye emîri ve sahil emirlerinin yardımlarıyla toplanan on iki kalyonluk bir deniz kuvvetinin başında Kıbrıs'ın kuzeybatısındaki Pentaglia'ya (gemi konağı olarak geçer) çıktı. Karpas ve Girne yöresini ele geçirerek birçok şehri yağmaladı, çok sayıda esir ve ganimet alıp geri döndü. Kıbrıs kralının nâibi Francis Spinola, Türk filosunu takip edince yapılan deniz muharebesinde boğularak öldü, fakat Kıbrıs donanmasının üstünlüğü sebebiyle Mehmed Bey Suriye'nin Trablusşam Limanı'na sığındı. Bunun üzerine Kıbrıs donanması Anadolu sahillerine yöneldi ve sekiz kadirgadan meydana gelen bir filo ile Anamur Kalesi'ni zaptetti.

Bu arada Memlûkler, Kıbrıs Krallığı'na karşı büyük bir seferberlik hazırlığına girişti ve Anadolu emirlerine elçiler gönderdi. Memlûk hükümet divanı, başta Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey olmak üzere Alâiye Emîri Hüsâmeddin Mahmud'a, Eğirdir'de hüküm süren Hamîdoğlu Hüsâmeddin İlyas Bey'e, Antalya'nın düşmesi üzerine Korkut-ili'ne çekilen Mübârizüddin Mehmed Bey'e, Aydınöğlü İsâ Bey'e, Menteşeoğlu Emîr Mûsâ b. İbrâhim'e, Finike'de hüküm süren Menteşeoğlu Emîr Zervân b. Kirman'a, Saruhanoğlu Muzafferüddin İshak Bey'e mektup yolladı. Ancak bundan kesin bir sonuç alınamadı. 17 Ocak 1369 tarihinde I. Pierre Lusignan'ın öldürülerek yerine küçük yaştaki oğlu II. Pierre'in geçirilmesiyle başlayan karışıklıklardan yararlanmak isteyen Mehmed Bey, Ağustos 1370'te Manavgat ve Alâiye emirlerinden aldığı takviye kuvvetlerle Antalya'yı yeniden kuşattıysa da ele geçiremedi. Ardından Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey ve diğer Türk emirlerinin yardımıyla karadan ve denizden büyük bir saldırı başlattı ve 14 Mayıs 1373'te Antalya Kalesi'ne girdi. Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevrilen ve Alâeddin Camii diye bilinen Yivli Minare Camii'ni tamir ettirerek eski haline getirdi. Yivli Minare Camii'nin cümle kapısı üzerinde Mübârizüddin Mehmed Bey'in Antalya'yı geri alması sebebiyle konulan 774 (1373) tarihli kitâbe günümüzde de aynı yerde durmaktadır. Mehmed Bey'e, Antalya'yı kuşatması sırasında şehrin limanının ağzında bulunan kulelerin arasına Kıbrıslılar tarafından gerilen ve XVI. yüzyılın başında halen yerinde durduğu rivayet edilen zinciri kırmasından dolayı "Zincirkıran" lakabının verildiği belir-

Antalya'da
Zincirkıran
Türbesi

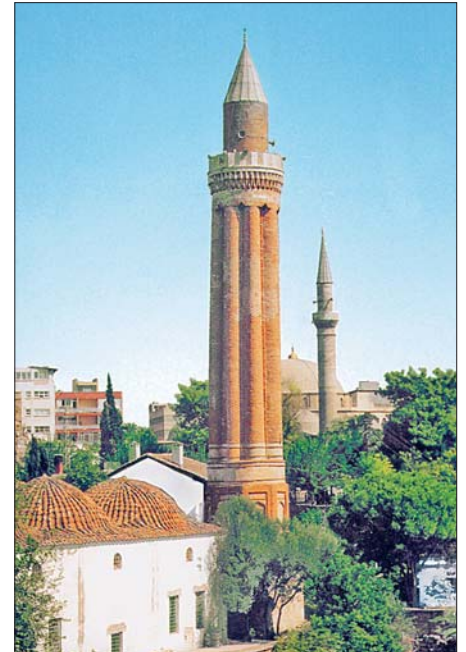
tilmektedir. Ölüm tarihi belli olmayan Mehmed Bey'in türbesi muhtemelen, Antalya'da kendisinden önce Şâban 779'da (Aralık 1377) ölen oğlu Ali Bey'in gömülü olduğu Zincirkıran Türbesi diye anılan yapıdır.

Mübârizüddin Mehmed Bey'in ölümünün ardından yerine oğlu Osman Çelebi geçti. Osman Çelebi zamanında Antalya eski önemini kaybetti. Hatta I. Murad, 1387'de Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'i yenip Beyşehir'i ele geçirdikten sonra önemsiz gördüğü Teke yöresine inmemiştir. Kaynaklara göre, kendisine Teke emirinin de düşman sayıldığı bildirilince onun biri Antalya, diğeri İstanos iki şehre sahip fakir bir kişi olduğunu söyleyip üzerine yürümeyi lüzumsuz görmüştü. Çağdaş Osmanlı kaynağı Ahmedî'nin eserinden, Yıldırım Bayezid'in 792'de (1390) çıktığı ilk Batı Anadolu seferi sırasında İstanos'da oturan Osman Çelebi zamanında Antalya sınırına kadar vardığı anlaşılmaktadır; ancak şehri alıp almadığı bilinmemektedir. Şükru'llah ise Yıldırım Bayezid'in Konya ve Lârende'yi ele geçirdikten sonra ikinci yılda herhalde 1391'de Kastamonu, Amasya, Canik, Tokat, Sivas ve Samsun'u zaptettiğini, ardından Menteşe ve Teke illerine gittiğini belirtmiş, Antalya ile onlara ait bütün şehir ve kaleleri fethettiğini kaydetmiştir. Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Teke ve Antalya vilâyetleriyle bunlara bağlı kalelerin Yıldırım Bayezid tarafından ele geçirilmesini yine Orta Anadolu'nun fethinden sonra göstermiştir. Hoca Sâdeddin eserinde 793'te (1391) Yıldırım Bayezid'in Teke-ili'ni ele geçirmek için ordusu ile Bursa'dan hareket ettiğini ve bölgeyi baştan başa zaptederek Fîruz Bey'in idaresine verdiğini belirtmiştir. Bazı araştırmalarda 1390-1392 yılları esas alınmıştır. Barbara Flemming, Teke yöresini ve Antalya'yı Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in kesin biçimde fethettiği ikinci seferin Memlûkler'le münasebetlerin bozulduğu döneme rastladığını yazarak bunun

1397 ile (Karaman ülkesinin işgali) 1399 yılları arasında gerçekleşmesi ihtimali bulunduğunu ileri sürmüştür. Yıldırım Bayezid'in Antalya üzerine yürüdüğü sırada şehrin emirinin Teke'nin (İstanos'da oturan Osman Çelebi) oğlu Mustafa Bey olduğunu belirten Flemming, Osmanlı ordusunun Antalya surları önünde görünmesiyle Mustafa Bey'in kaçtığını ve Mart 1400'de Mısır Memlûk Sultanı Ferec'in yanına sığındığını söylemiştir. Mustafa Bey, Bedreddin el-Aynî tarafından "el-âmir Mustafa b. Taka sâhibü Antâliyâ min bilâdi'r-rûm" diye tanımlanmış ve Sultan Ferec'in bir isyanı bastırmak amacıyla Suriye'ye gittiğinde onun Mısır'da kaldığını nakletmiştir.

1402-1415 yılları arasında Antalya ve Alâiye dışında bütün Teke-ili'ne Karamanoğlu II. Mehmed Bey hâkim oldu. Bu arada Osman Çelebi, Karamanoğlu Mehmed Bey'in desteğiyle İstanos'da oturmaya devam etti. Yıldırım Bayezid'in Timur'a esir düşmesiyle ortaya çıkan karışıklıklardan faydalanmak isteyen Karamanoğlu Mehmed Bey, İstanos'daki Osman Çelebi'yi Antalya'yı ele geçirmek için teşvik etmeye başladı. Bu sırada Osmanlılar'ın Antalya subaşılığına getirdikleri Fîruz Bey vefat etti, yerine Tekekarahisarı'nda bulunan oğlu Hamza Bey tayin edildi. Hamza Bey Antalya'ya geldiğinde Osman Çelebi'nin An-

Antalya'da Yivli Minare Camii (Alâeddin Camii)

TEKEOĞULLARI

talya'yı ele geçirmek amacıyla kuvvet topladığını öğrendi. Ancak Osman Çelebi tek başına şehri ele geçiremeyeceğini anlayınca Karamanoğlu Mehmed Bey ile birlikte hareket etmek istedi ve hastalandığı için İstanos' da onu bekledi. Bunu öğrenen Hamza Bey Osman Çelebi üzerine bir gece baskını düzenledi. Osman Çelebi toparlanmaya bile fırsat bulamadan hasta yatdığı çadırında öldürüldü ve etrafında toplanan Türkmen kuvvetleri dağıtıldı. Osman Çelebi'nin ölüm haberini alan Karamanoğlu Mehmed Bey 26.000 kişilik bir ordu ile Antalya'ya ulaşarak şehri kuşattı. Bazı kaynaklarda kuşatmanın üç ay veya altı ay kadar sürdüğü belirtilir. II. Murad'ın ordusu ile Anadolu'ya geçtiğini öğrenen Karamanoğlu Mehmed Bey muhasarayı daha da şiddetlendirdi; ancak kaleden atılan bir topun güllésinin isabetiyle hayatını kaybedince Karaman kuvvetleri dağıldı ve Hamza Bey Teke-ili sancak beyliğine getirildi. Aynı zamanda Osman Çelebi'nin kız kardeşiyle evlendirildi. Ocak 1423'te Antalya'nın muhasarası ile başlayan ve Osman Çelebi'nin öldürülmesiyle sona eren bu olayların neticesinde Hamidoğulları Beyliği'nin bütün arazileri Osmanlılar'ın eline geçti. Diğer taraftan Barbara Flemming ve Şehabeddin Tekindağ, L. Macheras'ın verdiği bilgilere dayanarak Memlük Sultanı Barsbay tarafından Kıbrıs'a gönderilen kuvvetler arasında bir Tekeoğlu'nun bulunduğunu ve savaş esnasında 7 Temmuz 1426'da kendisini Memlûklü zanneden Kıbrıslı bir savaşçı tarafından öldürüldüğünü belirtmiş, bu kişinin büyük ihtimalle Osman Çelebi'nin oğlu Mustafa Bey olduğunu kaydetmiştir.

Tekeoğulları Beyliği'nin ortadan kalkmasıyla birlikte Tekeoğulları hânedanına mensup şahıslar daha sonra Osmanlı hizmetinde idareci olarak görev yaptılar. Tekeoğulları beylerinden Yünusoğlu Hızır Bey, Memlûkler tarafından "el-meclisü's-sâmî" unvanıyla anılmış, en meşhur beyleri Mehmed Bey ise "el-emîrül-kebîr, sultânü's-sevâhil" gibi unvanlar kullanmıştır. Beyliğin denizciliğe önem verdiği ve bir donanmasının bulunduğu bilinmektedir. Bayrakları beyaz zemin üzerinde kırmızı mühr-i Süleyman (altı köşeli yıldız) ve ucunda iki adet zikzaklı yeşil çizgi yer alan bir sancaktır. Bir Fransisken keşişi tarafından 1345-1350 yılları arasında kaleme alınan tasvirle yine bir İspanyol rahibi olan Johas de Villadestes'in 1428'de tasvir ettiği deniz haritasındaki renkli resimlerde bayrakta altı uçlu yıldız ve beyaz zemin üzerinde zikzaklı koyuca çizgiler görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Aksarayî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 311; Ebül-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud – M. G. de Slane), Paris 1840, s. 378, 381; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Taeschner), s. 39, 51; a.m.f., *et-Ta'rif bi'l-muştalahi's-şerif*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3160, vr. 27^b; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 315; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, V, 341, 345-346; VIII, 12, 17, 18, 19; Makrîzî, *es-Sülûk*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3370, II, vr. 47^a; *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler* (nşr. Osman Turan), Ankara 1954, s. 71; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 289; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, İstanbul 1347/1929, II, 172-175, 241, 243, 249; a.m.f., *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1937, s. 62, 64, 67; a.m.f., "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrfya Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1933, s. 96; Fevzi Kurtuluş, *Türk Bayrağı ve Ayyıldız*, Ankara 1938, s. 58-59; Süleyman Fikri Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi*, İstanbul 1940, s. 82; P. Wittek, *Menteşe Beyliği* (trc. Orhan Şaik Gökyay), Ankara 1944, s. 68, 71-73; G. Hill, *A History of Cyprus*, Cambridge 1948, II, 321, 376-377, 380-383, 388-389; B. Flemming, *Landschaftsgeschichte von Pamphylien, Pisidien und Lykien im Spätmittelalter*, Wiesbaden 1964, s. 69, 73, 75-76, 81-82, 84, 87; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s. 295; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 646-650; Ali, "Teke Emareti", *TTEM*, XIV/2 (79) (1340), s. 79; Ahmed Tevhid, "Antalya Kitâbelerine Dâir", a.e., XIV/6 (83) (1340), s. 336-337; Tahir Erdem, "Hamid Oğulları, Feleküddin Dündar'ın Halefleri", *Ün*, V/49, Isparta 1938, s. 702; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 81, 88; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Teke-Eli ve Teke-Oğulları", *TED*, sy. 7-8 (1977), s. 63 vd.; a.m.f., "Teke-oğulları", *İA*, XII/1, s. 128-132; M. Esad Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Muslihu'd-dîn, Hamid-Oğulları ve Hızır Bey", *VD*, XIII (1981), s. 101-110.

SAİT KOFOĞLU

TEKFİN

(التکفين)

Ölünün yıkandıktan sonra dinî usullere uygun olarak kefenlenmesini ifade eden fıkıh terimi

(bk. CENAZE; KEFEN).

TEKFİR

(التکفير)

Hz. Muhammed'in vahiy yoluyla alıp insanlara tebliğ ettiği kesin delille sabit olan dinî bir esasın doğruluğunu inkâr edenin kâfirliğine hükmetme anlamında kelâm terimi.

Sözlükte "örtmek, gizlemek; nankörlük etmek" anlamındaki küfr (küfrân) kökünden türeyen **tekfir** "küfre nisbet etmek, mümin diye bilinen bir kişi hakkında kâfir

hükmü vermek" demektir. Aynı kökten gelen **ikfâr** da bu mânada kullanılır. Tekfir kelimesi, kök mânası çerçevesinde Kur'an'da ve hadislerde "günahları örtmek, bağışlamak" anlamında geçer (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kfr" md.; *Lisânü'l- Arab*, "kfr" md.). Terim olarak Allah'tan vahiy yoluyla gelip Peygamber'in tebliğ ettiği kesinlikle bilinen dinî bir esası inkâr eden kimisenin kâfirliğine hükmetmeyi ifade eder (Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, IX, 383-384; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muhtasar*, I, 223). İslâm âlimleri yapılan davetin ardından İslâm'ın hak din olduğuna inanmayan dehrî (ateist), müşrik, yahudi, hıristiyan, mürted, münafık gibi değişik inanç ve telakkileri benimseyen bütün grupların kâfir sayıldığını söyler. Bu genel anlamının yanı sıra Mu'tezile âlimleri tekfir kavramına "ihbât" mânası yükleyip terimi, itaat ve isyan türünden amellerden çok olanın az olanı geçersiz kıldığını belirten bir kavram şeklinde de kullanmıştır (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 624-625).

Kur'an-ı Kerim'de tekfir kelimesi geçmemekle birlikte aynı kalıptan daha çok fiil şeklinde kelimeler "günahları örtüp bağışlamak" anlamında yer almıştır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kfr" md.). Kur'an'da Müslümanlığı kabul ettikten sonra küfür kelimesini söyleyenlerin kâfir olduğu bildirilmiş (et-Tevbe 9/74), müslüman iken dininden dönen kişinin küfre girdiği belirtilmiş (el-Bakara 2/217; Âl-i İmrân 3/106; et-Tevbe 9/66), iman ettikten sonra kâfir olup inkârda ısrar edenlerin imana döneceklerinin umulmadığı haber verilmiş (Âl-i İmrân 3/90), dolayısıyla bunların tekfir edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Allah'ın varlığını ve birliğini, peygamberlerden herhangi birini, ilâhî kitapları veya Kur'an'ın bazı hükümlerini, ölümden sonra dirilmeyi ve âhiret âlemini inkâr edenler; Allah'a ortak koşanlar, O'nun "üçün üçüncüsü" olduğunu söyleyenler; âyetlerine karşı mücadele başlatıp Kur'an'ın Allah'tan geldiğine inanmayanlar, Allah'a ve Hz. Muhammed'e karşı muhalefette bulunanlar; Allah'ın haram kıldığını haram saymayanlar; Allah ile, peygamberleriyle, âyetleri ve emirleriyle alay edenler, dilleriyle inandıklarını söyledikleri halde kalpleriyle inkâr edenler (münafıklar) hakkında Kur'an'da kâfir hükmü verilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kfr", "cdl", "hz'e", "hvd", "hrm" md.-leri). Diğer taraftan bazı âyetlerde müslüman olduğunun bir işareti olarak selâm veren birine, "Sen mümin değilsin" şeklin-